

ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ CARRYING OUT ECONOMIC ACTIVITIES IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Сасенко А.Г., студентка IV курсу міжнародно-правового факультету
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті досліджується питання здійснення господарської діяльності в умовах дії одного із спеціальних режимів господарювання – воєнного стану. Проведений аналіз визначення господарської діяльності, що пропонується законодавцем в різних нормативно-правових актах. Наголошено на тому, що дефініція, яка надається в Господарському кодексі, є найбільш влучною. Зазначено, що якщо господарська діяльність здійснюється в умовах спеціального режиму, то така діяльність передбачає правове регулювання на основі загального законодавства із врахуванням особливостей, визначених спеціальним законодавством. Тому детально проаналізовано ст. 417 ГКУ та Закони України «Про правовий режим воєнного стану» та «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану».

Розглянуто основні обмеження такі, як використання потужностей підприємств та примусове відчуження майна, які можуть безпосередньо застосовуватися державою до суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану. Вказано основні недоліки і прогалини в законодавстві України щодо застосування вищенаписаних обмежень. Зокрема, щодо використання потужностей підприємств державі необхідно вирішити цілу низку питань, які стосуються управління юридичною особою, а також зазначити, у зв'язку з якими обставинами та за яких умов, може застосовуватися дане обмеження. Наголошено на тому, що процедура щодо відчуження майна є досить суперечною та потребує значного вдосконалення.

Також проаналізовані нещодавно прийняті такі нормативно-правові акти, як Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації деяких питань примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану» та постанову Кабінету Міністрів «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану», які значно впливають на здійснення господарської діяльності в таких особливих умовах.

Робиться висновок, що законодавство України містить досить багато суперечностей щодо регулювання господарської діяльності в умовах дії такого спеціального режиму, які стали основною причиною не змоги держави протистояти викликам сьогодення. Тому запропоновано напрямки подальшого вдосконалення нормативно-правового регулювання щодо здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану.

Ключові слова: господарська діяльність, військовий стан, спеціальний режим, використання потужностей підприємств, примусове відчуження майна.

The article examines the issue of conducting economic activity in the conditions of one of the special economic regimes – martial law. An analysis of the definition of economic activity proposed by the legislator in various normative legal acts was carried out. It is emphasized that the definition given in the Economic Code is the most acceptable. It is noted that if economic activity is carried out under the conditions of a special regime, then such activity involves legal regulation on the basis of general legislation, taking into account the features determined by the special regime of legislation. That is why Article 417 of the Economic Code of Ukraine and the Laws of Ukraine «On the legal regime of martial law» and «On the transfer, forced alienation or seizure of property in the conditions of the legal regime of martial law or state of emergency» were analyzed in detail.

The main restrictions, such as the use of enterprise capacities and forced expropriation of property, which can be directly applied by the state to business entities in conditions of martial law, are considered. The main shortcomings and gaps in the legislation of Ukraine regarding the application of the specified restrictions are indicated. In particular, with regard to the use of the capacities of enterprises, the state needs to resolve a number of issues related to the management of a legal entity, as well as specify in connection with which circumstances and under which conditions this restriction can be applied. It was emphasized that the property alienation procedure is quite controversial and needs significant improvement.

The recently adopted normative legal acts were also analyzed, in particular the Law of Ukraine «On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Optimization of Certain Issues of Compulsory Expropriation and Expropriation of Property in Martial Law» and the Order of the Cabinet of Ministers «Some Issues of Ensuring Economic Activity in Martial Law», which significantly affect the implementation of economic activity in such special conditions.

It was concluded that the legislation of Ukraine contains quite a lot of contradictions regarding the regulation of economic activity in the conditions of such a special regime, which became the main reason for the state's inability to face the challenges of today. Therefore, directions for further improvement of legal regulation regarding the implementation of economic activity in the conditions of martial law are proposed.

Key words: economic activity, martial law, special regime, use of enterprise capacities, forced alienation of property.

Постановка проблеми. У зв'язку з військовою агресією російської федерації в Україні введено воєнний стан із 24 лютого 2022 року. Саме тому російсько-українська війна безпосередньо стала відправною точкою змін в законодавчому регулюванні всіх сфер суспільства, зокрема й господарської діяльності також. Відповідно зараз зусилля держави спрямовані на досягнення основної мети українського народу – захисту суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України. Здобути вищезазначену мету можливе лише тоді, коли поєднується два основних способи. Першим з яких виступає воєнний фронт, а другим – економічний. Схожу позицію дотримується А. Кузьменко, який переконує, що запуск потужного економічного фронту в сьогоденні непрості часи є надзвичайно важливим для суспільства, адже без економічної активності неможливе повноцінне функціонування дер-

жави в умовах воєнного стану [1]. Отже, питання функціонування національної економіки в умовах воєнного часу є не менш важливим, ніж питання обороноздатності України. Таким чином, у зв'язку з вищенаведеним, вкрай важливо, щоб держава забезпечила належним правовим регулюванням здійснення господарської діяльності під час воєнного стану, адже саме це виступає підґрунтям національних оборонних спроможностей.

Тому метою даної статті є здійснення аналізу та створення пропозицій щодо удосконалення правового регулювання господарської діяльності в умовах воєнного стану, яке є надзвичайно важливе для надання державної підтримки та гарантій діяльності господарюючим суб'єктам за таких особливих обставин.

Аналіз останніх досліджень. Питання здійснення господарської діяльності в умовах воєнного часу не є досконало

дослідженим. Однак, теоретичним підґрунтям для дослідження вищезазначеної проблеми стали наукові праці таких вчених, як Н. С. Сергєєва, Н. Ф. Ментух, О. Р. Шевчук, М. М. Прохоренко, Л. О. Матвійчук та інших.

Виклад основних положень. Розпочати дослідження необхідно із з'ясування значення поняття «господарської діяльності», адже саме це надасть змогу детально зрозуміти, яке правове регулювання держава повинна забезпечити для суб'єктів, що здійснюють вищезазначену діяльність. Тому насамперед звернімося до визначення, яке зазначає законодавець у Господарському кодексі України, що, нашу думку, є найбільш влучним. Згідно зі статтею 3 ГКУ господарська діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [2]. Незважаючи на те, що вищенаписане визначення є достатньо повним та містить детальну характеристику господарської діяльності, науковці В.М. Гайворонський і В.П. Жущман наполягають доповнити дану дефініцію тим, що господарювання означає здійснення економічно значущої діяльності, метою якої є здобуття господарської вигоди, тобто не тільки одержання прибутку, але й задоволення суспільних потреб [3, с. 3].

Проте законодавець не обмежується лише одним визначенням і надає дещо інше в Податковому кодексі. Тому відповідно до статті 14.1.36. ПКУ господарська діяльність – діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, доручення та агентськими договорами [4]. Щодо вищезазначеного формулювання Л. О. Матвійчук зауважує, що Податковий кодекс трактує господарську діяльність виключно як підприємницьку діяльність, оскільки зазначає спрямування такої діяльності на отримання доходу, тому не враховує наявність некомерційної господарської діяльності, яка може здійснюватися і без мети одержання прибутку [5, с. 16].

Ми погоджуємося з визначенням, яке пропонує О. М. Вінник, адже авторка підкреслює досить важливі особливості. Вчена стверджує, що господарська діяльність – суспільно корисна діяльність суб'єктів господарювання щодо виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою їх реалізації за плату (як товару), що ґрунтується на поєднанні приватних і публічних інтересів, здійснюється професійно та зазнає значного регулювання з метою соціального спрямування економіки [6].

Проаналізувавши визначення господарської діяльності, слід звернути увагу на правове регулювання даної діяльності в умовах дії одного із спеціальних режимів господарювання – воєнного стану. Відповідно, якщо господарська діяльність здійснюється в умовах спеціального режиму, то така діяльність передбачає правове регулювання на основі загального законодавства із врахуванням особливостей, визначених спеціальним законодавством. І саме встановлення спеціального режиму господарювання надає можливість досягти ефективності реалізації норм права на тих територіях або галузях економіки, де загальних норм права для цього недостатньо [7, с. 9].

Таким чином, згідно зі ст. 417 ГКУ у період дії воєнного стану, введеного на території України або в окремих місцевостях, правовий режим господарської діяльності визначається на основі закону про оборону України, інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану [2]. Тому відповідно до ст.1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це

особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [8]. Загалом необхідно звернути особливу вагу на ст. 15 вищезазначеного Закону, яка зазначає найбільшу кількість обмежень, що стосуються суб'єктів господарювання. Зокрема, відповідно до статті 15 цього Закону передбачено запровадження трудової повинності для працездатних осіб, використання потужностей та трудових ресурсів підприємств, установ, організацій усіх форм власності для потреб оборони, зміна режиму їх роботи, умов праці відповідно до трудового законодавства, вилучення для тимчасового використання, необхідного для потреб оборони майна підприємств, установ, організацій усіх форм власності та громадян, може примусово вилучатись або відчужуватись майно у юридичних осіб і фізичних осіб для потреби оборони, а також може запроваджуватись у разі необхідності нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами, ліками [8]. Отже, вищезазначений Закон має за мету забезпечити обороноздатність країни шляхом використання певних ресурсів громадян, так і юридичних осіб. Однак, виникають питання щодо процедур здійснення вищезазначених обмежень, особливо звернімо увагу на такі обмеження як, використання потужностей підприємства та примусове відчуження майна, які безпосередню можуть стосуватися суб'єктів господарювання.

Відповідно Законом «Про правовий режим воєнного стану» передбачено норму щодо використання потужностей підприємств, проте не існує норм, які регламентували б процедуру реалізації даного обмеження. Тому ми погоджуємося з Н. С. Сергієнко, яка наполягає на тому, що потрібно вирішити цілу низку питань, що стосуються управління юридичною особою, зокрема поєднання менеджменту фірми, наприклад, із примусовим зовнішнім адмініструванням, забезпечення підприємства сировинною базою, визначення прибутковості чи хоча б рентабельності підприємства. Також повинна бути визначена природа діяльності такого суб'єкта господарювання – адміністративна чи ринкова, з виокремленням цілої низки особливостей [9, с. 199]. Більш того, законодавцю потрібно зазначити у зв'язку з якими обставинами та за яких умов можуть бути використані потужності підприємств. Крім цього, досить важливо, щоб існували положення, які передбачали б певні пільги та гарантії для підприємств, що зазнали даного обмеження. Таким чином, постає необхідність у доповненні Закону нормами, які б усунули вищенаписані прогалини і водночас стали б гарантією законності застосування такого обмеження, як використання потужностей підприємств.

Згідно з Законом «Про правовий режим воєнного стану» також може примусово вилучатись або відчужуватись майно у юридичних осіб і фізичних осіб для потреби оборони. Відповідно існує окремий Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану», який досить спірно регулює відносини щодо застосування вищенаписаного обмеження. Проте, перед початком аналізу даного Закону, крайне необхідно зазначити різницю між термінами примусове відчуження майна та примусове вилучення майна. Відповідно примусове відчуження майна – позбавлення власника права власності на майно, що перебуває у приватній або кому-

нальній власності, та яке переходить у власність держави для використання в умовах воєнного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості, в той час вилучення майна – позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану [10]. Таким чином, майно бізнесу може бути передане у державну власність під час дії режиму воєнного стану лише у межах процедури примусового відчуження майна та за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості. При цьому, законодавство не визначає, які саме види майна можуть бути примусово відчужені, проте це може бути як рухоме (автотранспортні засоби, обладнання), так і нерухоме майно (будівлі, споруди тощо).

Щодо основних недоліків вищезазначеного Закону, то найперше слід виокремити процедуру здійснення відчуження майна. Зокрема на виконання вимог вищезазначеного Закону постановою Кабінету Міністрів України був затверджений «Порядок розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану», а також єдиний зразок акта про примусове відчуження або вилучення майна. Згідно зі статтею 7 даного Закону при примусовому відчуженні або вилученні складається лише акт єдиного зразка, який повинен бути підписаний власником майна, що відчужується, або його законним представником, з одного боку, і військовим командуванням та органом, що погодив рішення про примусове відчуження майна, або військового командування чи органу, що прийняв таке рішення, і скріплюється печатками військового командування та/або зазначених органів. Однак, особливу увагу привертає те, що вразі відсутності власника майна або його законного представника даний акт може бути складений без їх участі, а в подальшому вони можуть ознайомлюватися з уже складеним актом. Саме вищезгадана норма, на нашу думку, є досить суперечною і може призвести до позбавлення власника права на захист своїх інтересів.

Також, розглядаючи даний Закон, постають питання щодо оцінки майна, яке відчужується. Відповідно до акту обов'язково додається документ, що містить висновок про вартість майна на дату оцінки. В ідеалі це має бути офіційний висновок суб'єкта оціночної діяльності. Незважаючи на це, Закон допускає можливість проведення оцінки без залучення професійного оцінювача і навіть без погодження з власником вартості майна (у разі відмови останнього). Тому ми підтримуємо думку М. Третякова, який переконує, що визначена норма несе значні ризики, що власник відчужуваного майна, не отримає справедливої компенсації за ринковими цінами [11]. Більш того, згідно із Законом компенсація можлива у національній валюті протягом 5 років після закінчення воєнного стану, і тому виникає проблема в тому, що курс національної валюти є досить не стабільний і має тенденцію падати. І саме це в майбутньому спричинить появу великої кількості судових спорів з приводу оскарження оцінки такого майна. Тому ми пропонуємо законодавцю доповнити ст. 8 ЗУ «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану» нормою, відповідно до якої оцінка майна повинна здійснюватися загальноновизнаною валютою у світі, яка формує валютні резерви.

Окремо слід звернути увагу на нещодавно ухвалений Закон від 27.07. 2022 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації деяких питань примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану». Швидкість його ухвалення не залишає сумнівів у актуальності та важ-

ливості даного Закону для держави [11]. Вищезгаданий Закон регламентує можливість вилучення обладнання, яке може використовуватися для оборонно-промислового комплексу та щодо якого існує ризик переривання його функціонування у зв'язку з воєнними діями. Основним критерієм є знаходження такого майна у межах адміністративно-територіальної одиниці України, межі якої знаходяться на відстані не більше 30 км від району ведення бойових дій чи окупованих територій. У той час інші критерії законодавцем чітко не прописані, що створює ризик вилучення у межах цієї процедури практично будь-якого майна у суб'єктів господарювання. Підставою для цього є рішення РНБО щодо пропозицій, погоджених з обласними адміністраціями на місцях. Право державної власності виникає з моменту введення в дію Указом Президента рішення РНБО [12].

Однак, даний Закон був підписаний Президентом не відразу, а спочатку зазнав вета. Однією із причин цього є те, що перший варіант законопроекту передбачав, що вилучене майно передаватиметься до відання Національного агентства з виявлення, розшуку та управління активами (АРМА). Проте остаточною версією Закону встановлює інший порядок – Кабмін передає майно в управління відповідних держпідприємств, тоді як військово командування забезпечує збереження майна. Саме такий алгоритм є більш зрозуміліший з урахуванням не властивої для АРМА функції з управління такого роду активами [11]. Також найбільший недолік першого законопроекту полягав в тому, що існувала норма про те, що компенсація з держбюджету проводитиметься лише у тому випадку, якщо вилучене майно опиниться на підконтрольній території України на момент виплати компенсації. Відповідно вищезгадане положення є несправедливим до тих суб'єктів, які б зазнавали такого обмеження, як відчуження майна, але за незалежних від них обставин, залишалося на окупованій території. Таким чином, можна підсумувати, що дія вищенаписаного Закону, перш за все, спрямована на стратегічні об'єкти промисловості, які розташовані в зоні зіткнення з бойовими або окупованими районами. Таким чином, сьогодні такими об'єктами може стати майно у Харкові, Миколаєві, Одесі, Запоріжжі тощо.

Незважаючи на існування недоліків у проаналізованих Законах, які безумовно негативно впливають на здійснення господарської діяльності, Уряд намагається покращити вищезгадану ситуацію шляхом створення сприятливих умов для ведення бізнесу в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні. До таких заходів, які позитивно впливають на здійснення господарської діяльності, відноситься дерегуляція, яка передбачає скасування певних регуляторних та інших обмежень [13, с. 66]. Відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні» Уряд своєю постановою від 18 березня 2022 року «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» врегулював цілий ряд важливих питань, які безпосередньо полегшують ведення бізнесу, а саме:

1) «на час воєнного стану здійснювати господарську діяльність можна без отримання дозволів, інших документів дозвільного характеру, ліцензій, на підставі декларації про провадження господарської діяльності, яку суб'єкти господарювання подають до Мінекономіки, а суб'єкти господарювання, що здійснюють охоронну діяльність, – до МВС;

2) суб'єкту господарювання надано право за вибором подання декларації незалежно від задекларованого (зарєєстрованого) місцезнаходження (місця проживання), місця здійснення господарської діяльності або місцезнаходження відповідного об'єкта: в електронній формі – через Єдиний державний веб-портал електронних послуг, зокрема засобами мобільного додатку Порталу Дія (Дія) або у паперовій формі – через центр надання адміністративних послуг,

подана особисто суб'єктом господарювання або уповноваженою особою, надіслана поштою;

3) суб'єкти господарювання, які на підставі декларації набули право на здійснення господарської діяльності, у випадку відсутності відповідних дозвільних документів (документи дозвільного характеру, ліцензії та/або інші результати надання публічних послуг), невідкладно, але не пізніше одного місяця після припинення чи скасування воєнного стану звертаються до відповідних органів ліцензування, дозвільних органів та суб'єктів надання публічних (електронних публічних) послуг і отримують відповідні дозвільні документи в порядку, строки та на умовах, передбачених законодавством, без зупинення (припинення) їх діяльності;

4) на час воєнного стану зупиняється перебіг строків звернення за отриманням публічних послуг, визначених законодавством. З дня припинення чи скасування воєнного стану перебіг зазначених строків продовжується з врахуванням часу, що минув до їх зупинення;

5) строки дії діючих строкових ліцензій та документів дозвільного характеру автоматично продовжуються на період воєнного стану» [14].

Більш того, необхідно відмітити, що вищезгадана Постанова передбачає суттєву дерегуляцію господарської

діяльності, зокрема, замість близько 600 різних видів ліцензій та дозволів, чинними залишаються лише близько 50. На нашу думку, саме це є основним шляхом, який пришвидшить розвиток господарської діяльності та економіки залом в таких особливих умовах.

Висновки. Таким чином, здійснений аналіз чинного законодавства України показав, що нормативно-правова база щодо регулювання господарської діяльності в умовах воєнного стану має багато суперечностей, які стали основною причиною не змоги держави протистояти викликам сьогодення. Найбільшою проблемою вищезгаданих Законів є відсутність деталізованої процедури, яка б відповідала основним принципам права, щодо застосування таких обмеження, як використання потужностей підприємств та відчуження майна в юридичних та фізичних осіб. Тому якомога швидше пріоритетним завданням держави має стати усунення даних прогалин, адже в умовах воєнного стану критично важливим є забезпечення належного та безперервного функціонування діяльності суб'єктів господарювання. Проте незважаючи на такі надважкі умови, держава робить повільні, але впевнені кроки на зустріч бізнесу, вибравши шлях дерегуляції, чим значно покращує становище суб'єктів здійснення господарської діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузьменко А. Бізнесувоєнний час: як змінилося законодавство. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/28/684801> (дата звернення: 12.10.2022).
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 12.10.2022).
3. Господарське право України: підручник / за ред. В.М. Гайворонського, В.П. Жушмана. Х.: Право, 2005. 382 с.
4. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 12.10.2022).
5. Матвійчук Л. О. Концептуальні підходи до визначення сутності поняття «господарська діяльність підприємства». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 12(2). С. 14-18. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/12_2_2017ua/5.pdf (дата звернення: 12.10.2022).
6. Вінник О.М. Господарське право: курс лекцій. К.: Атіка, 2004. 624 с.
7. Зельдіна О.Р. Теоретичні аспекти спеціального режиму господарювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук. Донецьк, 2007. 33 с.
8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 13.10.2022).
9. Сергєєва Н. С. Удосконалення механізму спеціального режиму господарювання в умовах воєнного стану. *Економічна теорія та право*. Рубрика: Право. 2014. С. 195-205. URL: <http://econlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/3-195-205.pdf> (дата звернення: 14.10.2022).
10. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 р. № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#n58> (дата звернення: 14.10.2022).
11. Третьяков М. Примусове відчуження майна під час війни. URL: https://biz.ligazakon.net/analytys/213655_primusove-vdchuzhennya-mayna-pd-chas-vyni (дата звернення: 14.10.2022).
12. Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації деяких питань примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану: Закон України від 06.09.2022 р. № 2561-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2561-IX#Text> (дата звернення: 14.10.2022).
13. Ментух Н. Ф., Шевченко О. Р. Правові аспекти оподаткування господарської діяльності суб'єктів господарювання в Україні в умовах воєнного стану. *Наукові записки*. Серія: Право. Вип. 12. 2022. С. 64-69. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/111%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-190-1-10-20220612.pdf> (дата звернення: 15.10.2022).
14. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: постанова Каб. Міністрів України від 18.03.2022 р. № 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.10.2022).